בתפלה פשיטא כיון דכתיב ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה כמצות עשה שהזמן גרמא הוי קמ"ל דרחמי נינהו. וכ"ש לא גרים ליה שהרי תפלה דרבנן היא ומאי מ"ש שייכי ביה. ומ"מ יש לישב דהא הלא דרבנן ונשים פטורות מהאי טעמא דמצות עשה שהזמן גרמא הוא כדאמרינן בסוכה (דף מח.) מי שהיה עבד ולשה לא קנו מקרין אומו עונה אחריהן מי שהם אומרים לאין השומע פטור מקריאתן כיון שהם פטורים[א]: **אית** דגרסי בברכת המזון **פשיטא**. ומשני כיון דכתיב נתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבע כמו"ע שהזמן גרמא הוא קמ"ל: **נשים** בברכת המזון דאורייתא **או** דרבנן. [ב]פי' הקונטרס דסלקא דעתך דלא מחייבי מדאורייתא מ"ש דכתיב על הארץ הטובה ונשים לא נטלו חלק בארץ ומה שנטלו בנות ללפחד חלק אביהם נטלו. ומימה הכהים ולוים נמי תבעי שהרי לא נטלו חלק בארץ וא"כ לא יוציאו אחרים ידי חובתן בברכת המזון אלא י"ל דטעמא מ"ש דכתיב על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ונשים ליתנהו לא בברית ולא בתורה ואמרינן לקמן (דף מט.) מי שלא אמר ברית ותורה בברכת המזון לא יצא ידי חובתו והשתא קא מבעיא לי כיון דלא מצו למימר ברית ותורה לא הוו אלא מדרבנן או דלמא כיון דלא שייך בהו הוי שפיר דאורייתא והא דלקמן מיירי באנשים דשייכי בברית ותורה: **בעל** קרי מהרהר בלבו ואינו מברך **לא לפניה ולא לאחריה**. פי' אפילו בהרהור דמשמע בגמ'[ג] והיינו טעמא דבריא טפי בק"ש מברכות משום דק"ש דאורייתא ובברכות דרבנן[ד] ופפי' למ"ד ק"ש דרבנן היינו היכא דהזכיר יציאת מצרים אבל מתניתין שלא הזכיר יציאת מצרים שלא התירו לו לומר אמת ויציב והוי ק"ש דאורייתא ואמת ויציב דרבנן שבזיב הזכיר יציאת מצרים בק"ש ואין להקשות נתקן לומא אמת ויציב ולא לימא ק"ש דהא עדיף לימא ק"ש דאית ביה נמי מלכות שמים: **יוציא** בשפתיו. כיון דשרית ליה להרהור אע"פ שהוא כדבור לענין לצאת ידי ק"ש כמו כן מקרי דבור לענין דמקרי עוסק בתורה ומדשרית ליה להרהר אע"פ שהוא בעל קרי תתיר לו גם דבור: **כדאשכחן** בסיני. פירוש אף ע"ג דלדבור דמי לענין שיצא מ"מ לא כדבור דמי לענין שיצא בעל קרי אסור להרהר[ה] כדאשכחן בסיני דהיה שם דבור והיו צריכין לטבול[ו] ואע"פ שהיו שותקין שומע כעונה [סוכה מ:]:

ורב חסדא אמר לא כדבור דמי. כ"ש פירש דהלכה כרב חסדא מדמלכי רב אדא וכי אגעזר למלתיה שמע מיניה כותיה קיימי ולא יצא בקריאת שמע בהרהור[ז]: והרי ר' יוחנן הוה אזיל ויתיב אשערי טבילה אמר כי סלקן בנות ישראל מטבילה נפגען בי דניהו' להו בני שפירי כותי. אתה מוצא שהזכירו שבח יופיו בבבא מציעא בפרק השוכר את הפועלים (דף פז) אמר ר' יוחנן אנא אשתיירי משפרי ירושלים האי מאן דבעי מיחזי שופרה דר' יוחנן נייתי כסא דכספא מבי סקלי כה' קריאת שמע ותפילין הויין להו מצות עשה שהזמן גרמא וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות ומ"מ אחד אנשים ואחד נשים חייבין. פירשו בברייתא (קידושין דף לג) איזו היא מצות עשה שהזמן גרמא סוכה ולולב שופר וציצית ואיזו היא מצות עשה שלא הזמן גרמא מזוזה ומעקה ומציאת אבדה ושילוח הקן: אקיש מזוזה לתלמוד תורה מה תלמוד תורה פטורי קמ"ל. הא נמי איתה בפרקא קמא דקידושין (דף לד) דאקשינן הרי תלמוד תורה פריה ורביה ופדיון הבן דמצות עשה שלא הזמן גרמא ונשים פטורות ואמרינן (שם דף ל) ותלמוד תורה גופיה מנלן דכתיב ולמדתם אותם את בניכם בפרק ר' עקיבא (דף פז) אמרי' אמר אביי בר אבין ור' חנינא בר אבין דאמרי תרוייהו ניתנה תורה לטבולי יום ואמר עלה אמימר ראויה קאמינא ואעפ"כ מי שאירע לו קרי בלילי ר' בסיון דההיא שתא כבר שמע את הדברות ולא סגיא דלא הרהר בלבו: אומר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב, א"ר יוחנן הילכתא כר' יהושע בן קרחה, ודייק ר' יוחנן דאמר טעמא דר' יהושע בן קרחה דבור אסור להרהר מותר, ומקשינן התם ומי אמר ר' יוחנן דבור אסור להרהר מותר אלמא ההרהר לאו כדבור דאמי, והא איהו הוא דאמר [ב]כל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא, ומפרקינן שאני התם דבעינן והיה מחנך קדוש וליכא וכו'. וכבר פירשנו זו השמועה במקומה באר היטב.

עין משפט נר מצוה

כז א מיי' פ"ג מהלכות תפילין הלכה יג סמג עשין כב טוש"ע א"ח סימן מ"ח סעיף ג: **כח ב** מיי' פ"ז מהל' תפילה הלכה ב (וס"ש הל' י) סמג עשין יט טוש"ע א"ח סימן קו סעיף ב:

כט ג מיי' פ"ה מהלכי מחזה הלכה י סמג עשין כג טוש"ע יו"ד סימן רמ"ח סעיף ב: **ל** ד מיי' פ"ה מהלכות ברכות הלכה ג סמג עשין כז טוש"ע א"ח סימן קפו סעיף ג ב:

לא ה מיי' פי"ב מהל' ע"ז הלכה ג סמג עשין כט טוש"ע א"ח סימן רפ"ה סעיף ב:

לב ו מיי' פ"ה מה' ברכות הלכה ה: טוש"ע סי' קפו סעיף ג):

לג ז מיי' פ"ז מהלכות ברכות הלכה יא (טוש"ע א"ח סי' תקפט סעי' ג):

לד ח ט מיי' פ"ה הל' ברכות הלכה טו טז סמג עשין כז טוש"ע א"ח סימן קפו סעיף ב:

לה (כ) ל טוש"ע א"ח סי' תפ סב סעיף ג (ד):

תורה אור השלם

1. עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם אָשִׂיחָה וְאֶהֱמֶה וְיִשְׁמַע קוֹלִי׃
תהלים נה יח

2. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתֵת יְיָ לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ בִּשְׁמֹעַ יְיָ אֶת תְּלֻנֹּתֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם מַלִּינִם עָלָיו וְנַחְנוּ מָה לֹא עָלֵינוּ תְּלֻנֹּתֵיכֶם כִּי עַל יְיָ׃
שמות טז ח

3. זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ׃ שמות כ ז

4. שָׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוָּךְ יְיָ אֱלֹהֶיךָ׃ דברים ה יא

5. כִּי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד׃
דברים י יז

6. יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם׃ במדבר ו כו

7. וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ׃ דברים ח י

מוסף רש"י

הובא בסוף המסכת.

רבינו חננאל

וחייבין בתפלה דרחמי נינהו. ולא גרסינן פשיטא דהא לאו דאורייתא היא. **מתני'**. בעל קרי **מהרהר בלבו** וכו'. פירש בתלמוד ארץ ישראל מהו מהרהר בברכות, דקרית שמע מוציא בשפתיו. אמר ר' **אבינא** זאת אומרת דהרהור כדבור דאמי. דמצות ק"ש בדבור הוא כדכתיב ודברת בם וגו' ומפני מה אינו מוציא בשפתיו דכאשכחינן בסיני דאזהר רחמנא אל תגשו אל אשה כדי לקבל התורה, וכתיב בה והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני יי' אלהיך וכו' ואי אפשר דלא הוו בהו בעל קרי מקרה לילה ולא גמר התורה בו ביום אלא בהרהור הלב, ואעפ"כ הוזהר להודיעם אותם הדברים לבניו ולבני בניו, שמעינן מיהא דדבור אסור למי שהטומאה יוצאה עליו מגופו אבל הרהור מותר אע"ג דההרהור כמו דבור. **ורב חסדא אמר זאת אומרת הרהור לאו כדבור דמי** ומפני מה מהרהר כדי שלא יהא כל העולם עוסקין בברכות והוא יושב ובטל. וקימא לן כרב חיסדא, חזא דהא רב אדא בר אהבה מפרש לטעמיה. ותוב אשכחינן בהדיא בפרק שואל אדם מחבירו כדי יין בהא דתאני' ר' יהושע בן קרחה אומר דבור אסור להרהר מותר, ומקשינן התם ומי אמר ר' יוחנן דבור אסור להרהר מותר, אלמא ההרהר לאו כדבור דאמי, והא איהו הוא דאמר [ב]כל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא, ומפרקינן שאני התם דבעינן והיה מחנך קדוש וליכא וכו'. וכבר פירשנו זו השמועה במקומה באר היטב.

מסורת הש"ס

א) קידושין דף ל"ט:, ב) [ע"ש], ג) [ל"ל ולא], ד) ר"ה דף כט., ה) סוכה לח. תוספפתא פ"ב הי"ח, ו) [עי' תוס' לעיל עו. ד"ה וכ' יהודה], ז) [עי' בגליון הגר"א משלי כב ט בפוי בפלא ומתוק בזכ], ח) כ"ש לא, ט) שבת דף קנ., י) [דברים יז], כ) [קידושין כט:], ל) [דברים יח], מ) [קידושין לב.], נ) [פסחים קו.], ס) [ספרי רים פתחתן, ע) [כ"ב קנז:], פ) [לקמן מה.], צ) [דברים ח].

הגהות הב"ח

(א) גמ' דתחמי עינהו (מהו דתימא וכו' קמ"ל) תפ"מ וי"ב כדוב הספרים לא נרסי ליה: (ב) שם ונגרום בפרק אמרינ. כ"ב פי' בהג' דרך אדרן כדלקמן בדף כ"ב:

גליון הש"ם

גמ' ומן התפלין פשיטא. עיין תוס' שיריגין לו ע"ב ד"ה לא פ"ר: שם ובמזוזה פשיטא. עיין יומא דף י"ח ע"ב ד"ה ומס כן לא הוה פשיטא דלא ימא למעבד מן ניתך ולא ניתב. ועש"ק: שם ובבהמ"ז פשיטא. עיין לקמן בסמוך ל"ל רבינא לרבא נשים בהמ"ז דאורייתא לו דרבנן. ול"ע: שם נשים בבהמ"ז דאורייתא. ע' תפוחא תפכ"ן ח"ש סימן קפ"ט: שם ולשעמוד קמן. ע' בר"ן מגילה פ"ב (ובדף הספר דס"ב ב) בשם הרמב"ן ובמלחמות ס"ל גילה אחרת כאן: שם דאתי דרבנן ומפיק דרבנן. עי' ר"ש לג ע"ב תוס' ד"ה הא ר' יהודה ועיר"ונין לג. תוס' ד"ה דלמא ומגילה יט: תוס' ד"ה דלמא ר"ש. שם אבר רבינא זאת אומרת. ע' בעורי אמן מגילה יט ע"ב בד"ה ל"י אמכאר:

מוסף תוספות

א. הואיל ואין מחויב בדבר אין מוציא את המחויב מידי חובתו. רש"י סוכה לח. ד"ה מקרין. ב. וא"ת מאי קא מבעיא ליה, והא מצות עשה שלא הזמן גרמא היא. רשב"ם. ג. דקאמר [לקמן כב.] בעל קרי שאין לו מים לטבול קורא ק"ש ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה וכו', מהרהר ואינו מוציא בשפתיו דברי ר"מ. תוס' הרא"ש. ד. ודחו אותם לגמרי מפני טומאת דבריהם. מגילי. ה. דאיסור בעלי קריין בד"ת אסרו חכמים דוקא בדבור. תוס' ר"י שילאון. ו. דדומיא דסיני אסרו חכמים ולא בהרהור. תוס' הרא"ש.

רב ניסים גאון

תלמוד לומר הרי שהיה הולך לשחוט ספחו ולמול את בנו כו' מכל מקום ולאחותו בא ללמדנו מה שכבר הזכרנו: **ואילו** רב יהודה כי מטי גבי האשה שכובשת ירק בקדרה. זו המשנה בתחלת פרק שני דמסכת טהרות. ואמרי לה זיתים שכבשן בטרפיתן זוו המשנה בתחלת פרק ב' דמסכת עוקצין: **ורב יהודה** כי הוה שליף חד מסאניה אתי מיטרא. איתיה לפירושה במסכת תענית בפרק סדר תעניות האלו (דף כב) והיינו דאמרי' רב יהודה חזנהו להנהו בי תרי דהוו קא פרצי בריפתא אמר שמע מינה איכא שבעא בעלמא יהב עיניה הוה כפנא אמרו ליה רבנן לרב כהנא בריה דרב נחוניא שמעיה מר דשכיח קמיה נעשייה דליפוק לשוקא עשייה נפק לשוקא חזא כיניפא אמר להו מאי האי [א"ל] אכוספא דתמרי דקא מיידבן אמר שמע מינה איכא כפנא אמר ליה לשמעיה שלוף לי מסאני שלף ליה חד מסאנא בצא למישלף אידך אתא אליהו כו' ובפרק כל היד המרבה לבדוק במסכת נדה (דף יג) אמרי' שאני רב יהודה דאיתתא דמאירה עליה (קרי) [דקרי] עליה שמואל עליה דרב יהודה אין זה ילוד אשה:

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

אלא יקצר. כל ברכה וברכה: **דליים בה מלכות שמים.** אין מלך העולם בברכות של י״ח: ה״ג **והרי ברכת המזון לפניה דליים בה מלכות שמים כו׳.** ליתנא אחריתא **שאחי אפילה דליים בה מלכות שמים.** קבלת מלכות שמים כדאיתא בק״ש שמקבל עליו את הש״ם לאחוז ולמלך מיומד ולהאי ליתנא גרסינן **והרי ברכת המזון לאחריו דליים בה מלכות שמים** ולשון זה נראה שהוא עיקר מדמשני ליה אלא ק״ש וברכת המזון לאורייתא והאי בלאחריו עסקינן ואי לליתנא קמא הא לא איירי בברכת המזון לאחריו דבתמתפיה דלהדרי תלמודא עילויה אלא ק״ש וברכת המזון לאורייתא כו׳. ואית דגרסי הכא בלשון קושיא ק״ש דרבנן היא אלא ק״ש דאית בה מלכות שמים וברכת המזון לאורייתא לאפוקי תפלה דרבנן ואין בה מלכות שמים למאן דגרס הכי מפרשינן לקמן בשכבר וקומץ בדברי תורה כתיב: **כי שם ה׳ אקרא.** כשבא משה לפתוח בדברי שירה אמר להם ליישראל אני אברך תחלה ואתם ענו אחרי אמן כי שם ה׳ אקרא בברכה אתם תנו גודל לאלהינו באמן הכי מפרשי לה במסכת יומא (דף נ״ג.): **שאינו טעון נפניו.** כלומר אלא מצינו לו מקרא מפורש נברך לפניו: **טעון לאחריו.** כדכתיב ואכלת ושבעת וברכת: **פורס שטעונה נפניה.** דלמאמר: **איכא למפרך.** במרויהו כשאתה בא ללמוד תורה מן המזון איכא למפרך מה למזון שכן הנה וכשאתה בא ללמוד מזון מן התורה איכא למפרך מה לתורה שכן מיי פריך לה: **אמא ויציב דאורייתא היא.** שמזכיר בה יציאת מצרים דמיונא דאורייתא היא דכתיב למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים (דברים טז): **דאית בה פרסי.** יציאת מצרים ומלכות שמים: **חוזר וקורא ק״ש.** קסבר ק״ש דאורייתא היא: **ולואי שיתפלל אדם כל היום.** בהלכות גדולות פסק הלכה כרבי יוחנן בספק והלכה כשמואל ולואי התפלל: **מהו שיגמרו.** את הברכה אם יזכר באמצע הברכה באמת מן הברכות שבעה: **יחיד ויחיד.** כשהתפלל תחלה היה יחיד וכשבא שהתפלל והתחיל להתפלל היה ביחיד: לו

והרי תפלה דרבנן שהצבור שבו׳. ופ״ת אמאי שבא בגא דק״ש דקאי בגווה דדבר שהצבור עסוקין בו וקתני אינו מברך לפניה כו׳. וי״ל משום רבותא דתפלה פריך מינה אע״ג דתפלה מעומד ונראה לכל שאין זה עומד כמותם אפילו הכי אמרינן אם לא שהתחיל לא יתחיל. ופ״ת כיון דלא ידע טעמא דבמסומך[8] יקשה גם לרבינא מה לי ק״ש וברכת המזון יותר מתפלה וי״ל דלרבינא ניחא כיון דהרהור כדבור דמי[9] יש להגלינו בק״ש וברכת המזון שהם מדאורייתא יותר מתפלה דרבנן אבל לרב חסדא כיון דהרהור אינו כלום רק אלא יהא יוסב ובטל מה לי ק״ש מה לי תפלה: **האי אי לא אתחיל לא יתחיל.** ופ״ת אימא דבדבור קאמר הא בהרהור שפיר דמי וי״ל דמשמע דלא יתחיל אפי׳ בהרהור מדלא קאמר יקצר בדבור אלא יהרהר באריכות[3]: **הכי גרס׳ אלא ק״ש וברכת המזון דאורייתא ותפלה דרבנן ולא גרסינן מידי בתר הכי עד אמר רב יהודה אמר רב.** ופי׳ הקונטרס ק״ש דאורייתא כיון שאינו אומר אמת ויציב כדפי׳ בתמניתין ויש ספרים גורסים[10] ק״ש דרבנן הוא. ומשני אלא ק״ש אית בה מלכות שמיים וברכת המזון דאורייתא ותפלה דרבנן וכן הגירסא בפ״ה וקשה דבתמניתין פי׳ ק״ש דאורייתא לכולי עלמא כיון אלא אמר אמת ויציב דבסכי מיירי מתניתין וגם יש ספרים גורסים שאני תפלה דאית בה מלכות שמיים והרי ברכת המזון דאית בה מלכות שמיים ותנן על המזון מברך לאחריו וכו׳ אלא היינו טעמא דק״ש אית בה מלכות שמיים וברכת המזון דאורייתא ותפלה דרבנן וגם על גירסא זו קשה כדפירש׳: **ספק לא אמר אמת ויציב חוזר.**

ותימה הא ע״כ צריך לומר שהוא מסופק גם מק״ש שאם היה ברור לו מק״ש וספק מאמת ויציב לא יהיה מן התורה כיון שהזכיר יציאת מצרים בק״ש[7] ואם כן הוא מסופק משייסה יחזור לק״ש לאית בה מרתי מלכות שמיים ויציאת מצרים דהכי עדיף מלומר אמת ויציב דליכא אלא חדא דאמר בסמוך גבי מתני׳. ואומר ר״י דודאי מתני׳ גבי בעל קרי שידענו בו שלא אמר ק״ש ולא אמת ויציב כלל ואנו רוצים להתיר לו הלכך טוב הוא יותר שיאמר ק״ש דאיכא תרתי אבל הכא שהוא ספק אם אמר אמת ויציב ומספקא ליה אם אמר שייסה כדפרישית טוב הוא יותר שיאמר אמת ויציב אלומר ק״ש דכשיאמר אמת ויציב שמא יש לתלות שתקן הכל דאם קרא כבר אמת ויציב גם קרא ק״ש כבר דמסתמא התפלל כדרך תפלה ק״ש ואח״כ אמת ויציב ואיכא ידי שייסה וכי נמי תימא דלא אמר כבר שייסה מ״מ שמא אמר ק״ש ולא אמר אמת ויציב שזה יכול להיות ועתה כשיאמר אמת ויציב נמצא שייסה הכל וכי תימא שמא לא קרא לא זה ולא זה כיון דספיקא הוא כולי האי לא אטרחוהו רבנן לחזור שייסה אבל אם יאמר ק״ש אין זו תקנה גמורה כל כך דשמא קרא ק״ש אחרת ולא יצא כלל במה שעושה עתה ואם ברור שלא אמר כבר ק״ש אם כן לא אמר נמי אמת ויציב שאין רגילות לומר אמת ויציב בלא ק״ש ואם כן כשיאמר מעתה ק״ש לא תקן כלל ולא יצא מדי שפקפו עוד אמר הר״ר שמעון[8] דמיירי שפיר שאינו מסופק אלא מאמת ויציב אבל ברור הוא שקרא ק״ש ואפילו הכי הוי אמת ויציב דאורייתא אר״ל שפק לא אמר אמת ויציב עם פרשא ליצת שמסופק אי לא אמר לא פרשא ליצת ולא אמת ויציב[11] ואם כן לא הזכיר כלל יציאת מצרים וכולה מילתא דיציאת מצרים קרי ליה אמת ויציב לפי דטעם אמת ויציב הוי משום יציאת מצרים והלכך הוי פרשא ליצת בכלל אמת ויציב: **ההוא** בדברי תורה כתיב. והא דאמרינן לעיל בפרק קמא (דף ג.) בערב משום דכתיב ובשכבך אסמכתא בעלמא הוא[10]:

ורבי יוחנן אמר ולואי שיתפלל אדם כל היום. פומר ר״י דהלכה כרבי יוחנן ודוקא בספק התפלל[1] [8] אבל ולאי התפלל לא [10] תדע דהא מסתמא לא פליג אהא דאמר רב יהודה אמר שמואל בסמוך ומזכר וכו׳ וכן אם יכול לחדש דבר בתפלתו:

עד

שאינה תפלה] כלומר כיון שחדש דבר בתפלה שם הראשונה תחנונים ומותר לו אפילו בצבור להתפלל, שכן אפי׳ בתמיד אם הקריב יחיד תמיד, ונתכוין שאין הצבור מקריבין בו ביום תמיד, ונמצא שהצבור מקריבין, יוצא בתמיד של צבור הראשונה עולה לו נדבה, וכך ענין התפלה. **ואמר רב יהודה אמר שמואל היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל פוסק אפילו באמצע ברכה.** פי׳, כגון שהתפלל תפלה אדעתא דחובה ושכח שכבר התפלל ועכשו להתפלל אדעתא דחובה ונזכר שכבר התפלל פוסק ואפי׳ באמצע ברכה, שאם בא לגומרה נמצא כמי שמקריב שני תמידין בשחרית שהוא עובר משום בל תוסיף, ולפיכך פוסק ואפילו באמצע ברכה. ובהא אפי׳ ר׳ יוחנן מודה דלא קאמר רבי יוחנן ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו אלא תפלת נדבה כגון תחנונים וכיוצא בהן, אבל תפלת חובה לא קאמר. **הני בני בי רב דטעו ומדברי דחוק בשבת וכו׳ גומרין כל אותה ברכה.** ומנחה, אבל במוסף פוסק אפי׳ באמצע ברכה.

ור׳ אלעזר אמר ספק קרא ק״ש ספק לא קרא חוזר וקורא ק״ש ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל. וקי״ל כר׳ אלעזר דהא כולהו רבנן האי לא קרא ודבות בם בק״ש דרשי ליה, אפי׳ ב״ש וב״ה כולהו שוין ודברות בם בק״ש דרשי ליה, הלכך אנ״ג דרבי אלעזר לגבי שמואל כתלמיד הוא, כיון דהני קימא כוותיה לא משגחינן בשמואל, אלא ספק קרא ק״ש ספק לא קרא חוזר וקורא. אבל ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל, דודאי תפלה מדרבנן. **ור׳ יוחנן אמר ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו.** בהא נמי כר׳ אלעזר קי״ל דאע״ג דר׳ יוחנן רביה, לא פליג עליה בהדיה דאמר חוזר ומתפלל, אלא ולואי שיתפלל כל היום קאמר, מכלל שאם לא עשה לא עבר. וקבלנו מרבותינו שהיו חכמים מוקמי לה להא דר׳ יוחנן בתפלת ערבית לבד, וכדאשכחן בפסחים בענין מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב וכו׳, דרש רבא עוברות ומניקות מתענות בו ומשלימות כדרך שמשלימות ביום כפורים ובין השמשות שלו

מסורת הש״ס

6) לקמן דף כב., 3) מכילתא דר״י פ׳ כא ולקמן דף ממ.: ש״ס, 4) ע״ל רב יהודה אמר שמואל וכן פוסק בריש״ף וכרמ״ם ובכל״ס ש״ן, 5) ספסים דף נד., 6) [עיין תוס׳ סוטה לב: ד״ה וכיון, 1) ועי׳ תוס׳ סוטה לב ע״ב ד״ה וכיי ותוס׳ מנחות מג ע״ב ד״ה ואיתן, 1) וכ״כ תוס׳ לקמן כט. ד״ה מפני,

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ אמר ר׳ יהודה אמר רב מנין לברכת המזון: (ב) שם מה למזון. נ״ב עיין לקמן כפ׳ אבשם אלבלו סוף דף ממ:

גליון הש״ם

גמ׳ אינו חוזר וקורא. עי׳ בדביני יונה לעיל ע״ב ד״ה ד״ה בתמנא: שם פ״פ ק״ש דרבנן. עי׳ בב״ק פז ע״א תוס׳ ד״ה וכן סיה ר״י פוטרו מכל המצות האמורות בתורה וכפוסק לב ע״ב תוס׳ ד״ה וכיי וממנחות מג ע״ב תוס׳ ד״ה ואיתו: רש״י ד״ה שאינו בו׳ בלומר שלא מצינו. וכיולא בזה בב״מ סח ע״ב ושיין קדושין עו ע״ב תוס׳ ד״ה ס״ק: תוס׳ ד״ה אבל ואי״ר בו׳ אבל ואי התפלל. עי׳ לקמן כט ע״ב תוס׳ ד״ה מפני:

מוסף רש״י

ספק קרא ק״ש ספק לא קרא חוזר וקורא. משום כבוד מלכות שמים (שדר רש״י פ׳ מז, מחז״ו פ׳ כה). **ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו.** לאין בתפלה ימיה משום כרכה לנבלה (פסחים נד:).

מוסף תוספות

א. דמפליג בין דאורייתא לדרבנן. תוס׳ הלח״ש. ב. ויצא בהרהור. סס. ג. אלמא משמע דאע״פ שהתחיל אסור להרהר הכל. סס. ד. [ד]הלא אף בק״ש איכא פרשת ציצית דכתיבא ביה יציאת מצרים, וכיון שיודע שקרא ק״ש כבר יצא, וחזר אמת ויציב דרבנן, דלא גרע ק״ש משמעתא דאית בה יציאת מצרים דמהדר עלה רבי כדי לצאת בה מהזכרת יציאת מצרים בזמנה כדאיתא [לעיל יג:]. רשב״ם. ה. וק״ש היינו ב׳ פרשיות הראשונות, ומיירי שידוע לו שקרא שתי פרשיות הראשונות ומספקא ליה אם אמר פרשת ציצית ואמת ויציב. תוס׳ הלח״ש. ו. דלא קאמר אלא היכא שספק לו אם התפלל, וה״ק אינו חושש אם יתפלל מספק, דאף אם התפלל כבר מאי נפקא מיניה, אף מתפלל כל היום כולו מספק. סס.

רבינו חננאל

וסלקא אליבא דרב חסדא דקיית שמע מן התורה שנאמר ודברת בם ואית בה נמי מלכות שמים שנאמר שמע ישראל יי׳ אלה׳ יי׳ אחד. **וברכת המזון** לאחריו מדאורייתא שנאמר ואכלת ושבע וברכת. לפיכך קורין שמע ומברכין ברכת המזון לאחריו. לאפוקי תפילה דהיא מדרבנן ומלכות שמים נמי לית בה, לפיכך לא יתחיל ואם התחיל יקצר. **ואשכחן** ברכת התורה לפניה מדבתיב כי שם יי׳ אקרא הבו גודל לאלהינו. ואתינן למגמר ברכת התורה לאחריה מן המזון, וברכת המזון לפניו מן התורה ונדחה, ועלתה כי ברכת התורה לאחריה וברכת המזון לפניה שהיא המוציא מדרבנן ניגנו.

עין משפט נר מצוה

לו א מיי׳ פ״ג מהלכות ק״ש הלכה יג סמג עשין יט טוש״ע או״ח סימן מז:
לו ב מיי׳ פ״ט מהל׳ תפלה הלכה ו סמג עשין יט טוש״ע או״ח סימן קז סעיף ג:
לח ד מיי׳ שם הלכה ז סמג שם טוש״ע או״ח סי׳ רסח סעיף ב:
לט ה מיי׳ פ״ז מהלכות תפלה הלכה ט סמג שם טוש״ע או״ח סימן קז סעיף ג:

תורה אור השלם

1. וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ: דברים ח י
2. כִּי שֵׁם יְיָ אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ: דברים לב ג
3. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: דברים ו ז

רבינו חננאל (המשך)

אסור. וכן אמרו משמיה דר׳ יוחנן, ומקשינן ומי אמר ר׳ יוחנן הכי והא אמר ר׳ יוחנן תשעה באב אינו כתענית צבור (רק) וכו׳ עד אלא מאי אינו כתענית צבור דקאמר ר׳ יוחנן לתפלת נעילה, כלומר אינו מתפלל בט׳ באב תפלת נעילה. ומקשינן איני והא אמר ר׳ יוחנן ולואי שיתפלל אדם כל היום כלו, ומשנינן התם רשות הכא בתפלת נעילה דתענית צבור חובה, ובזה תשעה באב אינה כתענית צבור. הנה אפי׳ תפלת נעילה דחז אותה בט״ב, וכש״כ תפלת שחרית ותפלת המנחה, דאמר רב״ל פר׳ תפלת השחר כנגד תמידים תקנום ותניא כוותיה והכי שלקא שמעתתא. וכשם דלא מקריבין יותר משני תמידין ביום, ואם יקריב עובר משום בל תוסיף, כך אין אדם מתפלל יותר משתי תפלות ביום, ואם יתפלל עובר משום בל תוסיף. ותפלת ערבית הא קי״ל כרב דאמר רשות. ואע״ג דהיא רשות אשכחינן דהוה מצלי ליה, בדוד כתיב ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהימה, ובדניאל כתיב זמנין תלתא ביומא הוא ברך על ברכוהי ומצלי וגו׳. ואפי׳ אי מוקמת לה להא דר׳ יוחנן דפליג על ר׳ אלעזר, הא אשכחן תניא כוותיה, דתניא יכול יתפלל אדם כל היום כולו, כבר פפורש ע״י דניאל וזמנין תלתא ביומא וכו׳. וקיימא לן דכל היכי דפליגי רבנן אהדדי ותניא כחד מיניהו, הלכתא כוותיה, ואפי׳ תלמיד בהדי רביה. ואם תאמר הני מילי תפלה של חובה, אבל תפלה של רשות שרי, הא תפלת ערבית שהיא רשות ובהדיא קא חשיב תלתא, מכלל דלית לן לא חובה ולא רשות בר מהני תלת. ועוד מדקתני רב יהודה משמיה דשמואל היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל פוסק אפי׳ באמצע ברכה, ש״מ דהכי סוגיא דשמעתא דלית לן לצלויי צלותא יתירתא דקא עבר משום בל תוסיף, דהא ליכא מאן דפליג אהא דשמואל, ועל כגון דא אמרינן דבר הלמד מענינו. וה״מ בצבור דתפלת צבור קיימא במקום המדין דלית לן רשות לאוסופי [כמו התמידים], אבל יחיד אי בעי לצלויי תפלת רשות קודם תפלת המנחה כגון תחנונים אינו מפסיד שהיחיד מקריב עולת נדבה [כך מתפלל תפלת נדבה]. ועוד זאת השמועה דשמואל דאמר התפלל ביחיד ונכנס לביהכנ״ס ומצא צבור מתפללין אם יכול לחדש דבר בתפלה יתפלל ונאם לאו אל יתפלל, דאי מחדש בה ומוקים בדעתיה

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

עד שלא יגיע שליח צבור למודים. וטעמא לפי שצריך לשוח עם הצבור שלא יראה כיופר במי שהצבור משתחוין לו והוא הדין נמי אם יגיע למודים[א] כששליח צבור יגיע למודים דשפיר דמי כיון שהוא משתחוה עם מציריו אבל אין גמרא פסיקא ליה כי האי גוונא אבל אין נראה דמשום מודים דרבנן נקט הכי שמצוה לענות שזה לא מצינו לו עיקר בגמ' וכ"מ היה רגיל כשהיה מתפלל ביחיד[ב] כשהחזן מגיע למודים היה כורע עם הקהל בלא אמירה כלל ודוקא באמצע ברכה אבל בסוף ברכה לא דאמר לקמן (דף לח.) דאסור לשחות בסוף כל ברכה וברכה[ג] מיהו לכתחלה אין לעשות כן[ד] כדמשמע הכא וכתב רש"י בסוכה פרק לולב הגזול (דף לח:) דאדם המתפלל ושמע מפי החזן קדיש או קדושה אינו יכול להפסיק ולענות עם הצבור אלא לכתחלה אין לעשות כן[ד] וי"ל דלכתחלה אין לעשות כן דעייה משיבא עפי הדור מלוהו[ה]. וי"מ וי"ל היו אומרים דאדרבה אי שומע כעונה הוי הפסקה אם שותק[ו]. ומ"מ נהגו העם לשתוק ולשמוע וגדול המנהג. בירושלמי פרק תפלת השחר קאמר לא התפלל (ז) וצא ומצאן מתפללין מוסף אם היה יודע שיהיה מתפלל וגומר עד שלא יתחיל ש"ץ כדי לענות אמן מתפלל אם לאו לא יתפלל. בשיחה אמן אמרו בתמיה בי תרי אמוראי חד אמר בתמן של הלל הקדוש וחד אמר בתמן של שומע תפלה ולא פליגי כאן בחול כאן בשבת והא דאמרינן בתמן של שומע תפלה היינו בחול לכך יש ליזהר לענות אמן בהלל הקדוש וגם לענות אמן בשומע תפלה ומתוך הירושלמי משמע שהיו רגילין לומר י"ח ברכות שלמות במוסף של חול כגון בר"ח ובחול המועד ומיהו אינו אמן שמכיון שהא דאמר פרק תפלת השחר (לקמן דף כט.) דקאמר תמני סרי תקון תשסרי לא תקון[ח] ומה שאנו אומרים עננו בין גואל לרופא לא קשה שאינו אלא בש"ץ אבל יחיד כולה בש"ת ועוד אומר הר"ר מייס דאיתא בתוספתא (דפ' תפ"ה) בהליא כמנהגנו דקאמר התם ימיס שיש בהן קרבן מוסף כגון ר"ח וח"ה ערבית ושחרית מתפלל י"ח שלמות ואומר מעין המאורע בעבודה ואם לא אמר מחזירים אותו ובמוספים מתפלל שבע ואומר קדושת היום בתמנא וכירושלמי נמי י"ל דטעות סופר הוא ול"ג של מוסף אלא בא ומצאן מתפללים[ט] וכן משמע בירושלמי פרק מי שמתו דגם זו המימרא כתובה שם ולא הזכיר של מוסף כלל: **אין יחיד מתפלל קדושה.** וכן הלכה אבל המתפלל י"ח עם החזן לכשיגיע ש"ץ לקדושה יאמר עם השליח צבור נקדש וכל הקדושה משלש יכול לענות עם הצבור לאין זה קרוי יחיד:

ומחזי

מפסק לא פסיק. תפלתו לקדושה לענות עם הצבור וכן למודים: **במשנה תורה דרש.** והאי קרא במשנה תורה הוא נאמר: **מכשפה לא תחיה.** ולא פירש באיזו מיתה תמות ונאמר אצלו כל שוכב עם בהמה מות יומת: **סמכו ענין לו.** סמכתו פרשת מכשפה לא תחיה לשוכב עם בהמה: **מה שוכב עם בהמה בסקילה.** כדאמרינן לה בסנהדרין פרק ד' מיתות (דף נד:) בגזרה שוה דתהרוגו דהכא מכי הרוג תהרגנו דמסית אף מכשף בסקילה: **אמר ליה רבי יהודה וכי מפני שסמכו הענין.** לשוכב עם בהמה נוליף זה המכשף לסקילה שהיא חמורה מכל מיתות שבתורה אלא מקרא מפורש יש לו במקום אחר שהוא בסקילה: **אוב וידעוני בגלל.** לא תחיה דכל המכשפים היו ולמה יצאו בפני עצמן כשהפרישן לסקילה כדכתיב באחן יגרמו אותם דמיסם בס[ם] להקיש אליהם את כל הכלל שזו מדה בתורה שכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא: **זב שראה קרי וכו'.** לענין טבילה שתקן עזרא לבעלי קריין לעסוק בתורה קאי ולשאר עמאים לא הצריך וקאמר הכא דאם יש לו טומאה אחרת עם הקרי שאינו יכול לצאת ממנה בטבילה זו כגון זב ונדה שהם טמאים עומאת שבעה אפילו הכי צריך לטבול לקריו קודם שיעסוק בתורה: **פוגעת שכבת זרע.** הרי היא כבעל קרי: **ורבי יהודה פוטר.** [ו] קס"ד דאין טבילה זו מעהכתו מכל וכל: **המשמש למאן קאמי לה.** להשמיענו כח מי הוצרכו לאוקוף בה: **אילימא לרבנן.** להודיעך כחן דמחייבי בה: **השתא זב שראה קרי.** שקדמתו עומאת הזיבה מעיקרא: **דמעיקרא.** בשעה שראה קרי לאו כל טבילה הוא ומחייבי ליה רבנן טבילה לקרי לדברי תורה:

משמש

או צבור וצבור. אין בראשונה בין בשניה היה עם הצבור כגון עשרה אחר עשרה וזה עמהם בשתיהן שהתפלל עם הראשונים: **רב הונא סבר.** יחיד המתפלל עם הצבור אומר קדוש הלכך אם לא גמר עד שלא יגיע ש"ץ לקדוש ליה לן בה אבל מודים אף על פי שיחיד אומר מודים אם אינו אומרו עם הצבור הרואה את כולם כורעים והוא אינו כורע נראה כיופר במי שחבריו משתחוין לו: **מפסק לא פסיק.** תפלתו לקדושה לענות עם הצבור וכן למודים: **במשנה תורה דרש.** והאי קרא במשנה תורה הוא נאמר: **מכשפה לא תחיה.** ולא פירש באיזו מיתה תמות ונאמר אצלו כל שוכב עם בהמה מות יומת: **סמכו ענין לו.** סמכתו פרשת מכשפה לא תחיה לשוכב עם בהמה: **מה שוכב עם בהמה בסקילה.** כדאמרינן לה בסנהדרין פרק ד' מיתות (דף נד:) בגזרה שוה דתהרוגו דהכא מכי הרוג תהרגנו דמסית אף מכשף בסקילה: **אמר ליה רבי יהודה וכי מפני שסמכו הענין.** לשוכב עם בהמה נוליף זה המכשף לסקילה שהיא חמורה מכל מיתות שבתורה אלא מקרא מפורש יש לו במקום אחר שהוא בסקילה: **אוב וידעוני בגלל.** לא תחיה דכל המכשפים היו ולמה יצאו בפני עצמן כשהפרישן לסקילה כדכתיב באחן יגרמו אותם דמיסם בס[ם] להקיש אליהם את כל הכלל שזו מדה בתורה שכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא: **זב שראה קרי וכו'.** לענין טבילה שתקן עזרא לבעלי קריין לעסוק בתורה קאי ולשאר עמאים לא הצריך וקאמר הכא דאם יש לו טומאה אחרת עם הקרי שאינו יכול לצאת ממנה בטבילה זו כגון זב ונדה שהם טמאים עומאת שבעה אפילו הכי צריך לטבול לקריו קודם שיעסוק בתורה: **פוגעת שכבת זרע.** הרי היא כבעל קרי: **ורבי יהודה פוטר.** [ו] קס"ד דאין טבילה זו מעהכתו מכל וכל: **המשמש למאן קאמי לה.** להשמיענו כח מי הוצרכו לאוקוף בה: **אילימא לרבנן.** להודיעך כחן דמחייבי בה: **השתא זב שראה קרי.** שקדמתו עומאת הזיבה מעיקרא: **דמעיקרא.** בשעה שראה קרי לאו כל טבילה הוא ומחייבי ליה רבנן טבילה לקרי לדברי תורה:

משמש

מי שמתו פרק שלישי ברכות

עין משפט נר מצוה

מ א [טוש"ע א"ח סי' קט סעיף ח]:
ב מיי' פ"ג מהלכות תפלה הלכה טז סמג עשין יט טור ש"ע א"ח סימן קט סעיף ח [וטור סי' קכד]:
מא ג מיי' פ"ח שם הלכה ו טור ושו"ע א"ח סימן נה סעיף ח:
מב ד מיי' פ"י שם הלכה טז טור ש"ע א"ח סימן קד סעיף ז:
מג ה מיי' פי"ח מהל' ע"ז הלכה טו [ופסו"ר מהלכות סנהדרין הלכה י] סמג לאוין נה טור יו"ד סימן קעט:
מד ו מיי' פ"ג מהלכות תפילה הל' יג טוש"ע א"ח סי' טו [סעיף ח]:

מוסף תוספות

א. אר לאחת מן הברכות ששותין. תוס' הרא"ש. ב. כשהיה עומד באמצע תפלה. שם. ג. שאין לשוח בתחלת ברכה וסוף ברכה אלא באבות ומודים תחלה וסוף. שם. ד. אם לא שיצטרך אדם להתפלל כדי לסמוך גאולה לתפלה. שם. ה. וקשה מהא דאמרינן [הכא] אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור לקדושה יתפלל ואם לאו לא יתפלל וכו', ולמה לן כולי האי, יתפלל כדרכו ולכשיגיע שם ישתוק, [ריי"ל]. תוס' סוכה לח: ד"ה שמע. ו. אע"ג דשומע כעונה מ"מ עונה עדיף ומצוה מן המובחר. שם. ז. אם ישתוק ויכוין. תוס' הרא"ש. ח. מוכח שאין להתפלל בשום מוסף י"ח ברכות, שאם היו מתפללין י"ח והיינו אומרים גם ברכת מוסף אז יהיה י"ט ברכות. שם. ט. דלמה לו להזכיר תפלת המוסף להשמיענו דין זה, בתפלה של חול נמי היה יכול להשמיענו. שם.

רבינו חננאל

אמר רב הונא הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור למודים יתפלל ואם לאו אל יתפלל. ורי"ל אמר אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"ץ לקדושה יתפלל ואם לאו אל יתפלל. הלכה כרי"ל דלא יתחיל אא"כ יודע שיכול לסיים עד קדושה. ודכולי עלמא מיהת מפסק לא פסיק. פי', אינו פוסק ועונה אבל פוסק ושותק עד שהצבור עונין, וחזור להתפלתו, ויצא ידי חובתו בשמיעה, ששומע כעונה קי"ל. איבעיא להו מהו להפסיק ליהא שמיא רבה מברך. כי אתא רב דימי אמר ר"י ור' שמע' תלמידי דר' יוחנן אמרי לכל אין מפסיקין חוץ ליהא שמיה רבא דאפילו עוסק במעשה מרכבה פוסק ולית הלכתא כוותייהו. ואסיקנא הא דאמר לכל אין מפסיקין חוץ ליהא שמיא רבא מברך שאפי' עוסק במעשה מרכבה פוסק ועונה עם הצבור, הא אסיקנא דלית הלכתא כוותיה. מיהו מנהגא דרבנן לשתוק ולשמוע הצבור כשעונין אמן יהא שמיה רבא מברך וחזור ומשלים תפלתו. וראינו עוד לרבוותא הגאונים דאי על יחיד לכנסת ואשכח צבור דצלו בלחש, מעכב עד דמסיימי, וכד פתח שליח צבורא מסדר צלותיה בהדי שליח צבור מילתא מילתא בלחש ואומר קדוש עם הצבור, ושפיר דמי, דכי האי גונא לאו הפסקה היא. וכי אמור רבנן אם יכול להתחיל ולגמור, היכא דאתחיל מקמי דפתח שליח צבור אבל כדמתחיל בהדי שליח צבורא שפיר דמי.

מסורת הש"ס

ז) [מיכח וכן ליתא בכי"ק], ח) [מגילה דף כג:], ט) [וסס ע"ש סנהדרין עד: ע"ש], י) [ל"ל ואתיא עדה עדה דכתיב עד מתי לעדה הרעה הזאת מה להלן וכו' ליתא במגילה], כ) [לוי ל"ל וכ"ש בן קלים וכו' תוספות קיא:], ל) [ע' תוספות ב"ק פכ: ד"ה אתא], מ) [ע' תוס' יבמות דף ד. ד"ה וכי מפני ותוס' קידושין נב. ד"ה ומתיך ליה], נ) [פסחים כח:], ס) יבמות דף ד., ע) סס סנהדרין דף סז:, פ) יבמות ד. צ) וע"ש במשנה, ק) [קידושין ל. ע"ש], ר) לקמן כו., ש) [ל"ל דס נדה], ת) [ויקרא כו].

תורה אור השלם

1. וְלֹא תַחֲלְלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְיָ מְקַדִּשְׁכֶם:
ויקרא כב לב
2. הִבָּדְלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וַאֲכַלֶּה אֹתָם כָּרָגַע:
במדבר טז כא
3. רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ: יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בֵּאמֹר יְיָ אֵלַי הַקְהֵל לִי אֶת הָעָם וְאַשְׁמִעֵם אֶת דְּבָרָי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל הָאֲדָמָה וְאֶת בָּנֵיהֶם יְלַמֵּדוּן:דברים ד ט-י
4. מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה:
שמות כב יז
5. לֹא יִקַּח אִישׁ אֵת אֵשֶׁת אָבִיו וְלֹא יְגַלֶּה כְּנַף אָבִיו:
דברים כג א
6. וְנָתַן הָאִישׁ הַשָּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָ חֲמִשִּׁים כֶּסֶף וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ לֹא יוּכַל שִׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו: דברים כב כט

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה וכ' יהודה פוטר דקסבר דלקן: (ב) תוס' ד"ה עד וכ' וכילוסלמי וכו' לא התפלל שחרית וכו':

מוסף רש"י

מה להלן עשרה. עדה אין פחותה מעשרה שנאמר (במדבר יד) עד מתי לעדה הרעה הזאת, יצאו אבל הרעה ומלא (מגילה כג:). מה שרוב עם בהמה בסקילה. דלמיכ בלאה הנרגעת לבהמה (ויקרא כ) דמייסם בס, וכל דמייסם בס בסקילה היא דנמרינן מאוב וידעוני דכתיב כהו (שם) בלהן יהרגו אותם דמייסם בס (יבמות ד. סנהדרין סז:). נושא אדם אנוסת אביו ומפותת אביו. שלא נאסרה עליו עולמית אלא לאשת אביו. דכתיב (ויקרא יח) ערות אשת אביך, ואשת משמע ע"י אישות דקידושין (יבמות ד.). אנוסת בנו. לאו בלהו היא דאין כלה אלא מקודשת ולאיש לאוסה (שם).

רב ניסים גאון

ר' יהודה דלא דריש סמוכין בכל התורה ובמשנה תורה דריש. פירשו לשעמא דמילתא בפרק ט"ו נשים (דף ד) ואמרי ובמשנה תורה מאי טעמא דריש איבעית אימא משום דמוכח ואיבעית אימא משום דמופנה:

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

מסורת הש"ס

ל) [נמ"ק טו:], ג) תוספתא פ"ב הי"ב, ג) [נברגון ברכן לט פי' אלא ילמד למחרים ולבר זה אנו לומדין מקו"ח מקיש סם ללמוד אסור ללמד לר"ש], ד) [עיין תוספות יומא לח: ד"ה דלא ותוס' כתובות קד: ד"ה אינו], ה) [נר' תוס' ב"ק סב: ד"ה אתא], ו) תולין קלו:, ז) סס: וקלח:, ח) קדושין כב. תוליו פב: קלו: בכורות נד., ט) [נר' ברכ"י קדושין לט:], י) [נר' ברכ"י ומעמיה דרבי יאשיה לא ידענא וכו' ועי' תוס' בקדושין סם וכורות נד. סד"ר דגן ובתוס' תוליו פב: ד"ה ולאפוקי מה שכתבו בזה], י) [נר' הערוך באיתא הוה], כ) [תענית יב.], ל) [נר' הערוך באיתא הוה בקיצונא דר' הוסעיא וכו'. באיתא פי' תולה], מ) [כל זה וגם ד"ה לכ"ש וגם ד"ה אלא לאו איסיס לפוף ע"ב דלעיל בסמוך], נ) [לקמן כו:], ס) [נר"א ועוד פ"ל], ע) [נר"ל רבה פ"ג], פ) [לף מט:], צ) [סנהדרין כח:].

תורה אור השלם

1. רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וְשָׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ: יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בֶּאֱמֹר יְיָ אֵלַי הַקְהֵל לִי אֶת הָעָם וְאַשְׁמִיעֵם אֶת דְּבָרַי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל הָאֲדָמָה וְאֶת בָּנֵיהֶם יְלַמֵּדוּן:

דברים ד ט-י

2. הֲלוֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם יְיָ וּכַפַּטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע: ירמיהו כג כט

3. לֹא תִזְרַע כִּרְמֶךָ כִּלְאָיִם פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְּלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע וּתְבוּאַת הַכֶּרֶם: דברים כב ט

הגהות הב"ח

(א) גמ' מלינא אמ (הגמ') מז"מ. וכ"ג גי' רש"י במדרש וכן בכל העתוק: (ב) רש"י ד"ה אפסר וכו' דלא תנא לה אלא כמולה. כ"ג בסמוך בסוף עמוד זה:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה ובעולי גדות אם מבלו לקריין. עי' מ"ל פ"ג ה"י מהל' ביאת המקדש:

רב ניסים גאון

מה ארבעים סאה בטבילה ולא בנתינה. פירשו בבריתא דשיעור מקוה שכשר לטבילה מ' סאה ואיתה להא ברייתא בפרק ערבי פסחים (דף קס) ובעירובין בפרק מבוי (דף יד): עזרא תיקן להן טבילה לבעלי קריין. זו אחת מי' תקנות שתיקן עזרא ומפרשא בבבא קמא בפ' מרובה (דף כב) ובגמ' דהקורא את המגילה עומד דברי מערבא (הלכה א):

מ) **משמשת וראתה נדה. דטומאת קרי קדמה וכשראתה הקרי רחויה היתה לטבול מיד: לא כ"ש.** דלא אתיא טומאת נדה שהיא אחרונה ומפקעה לטבילה שנתחייבה בה כבר: **אלא לאו רבי יהודה.** קתני להולישב דאפי' היכא דקדם הקרי אתיא טומאת נדה ומפקעה טבילה דלין טבילה אלא המטהרת ואי לרבי יהודה לית ליה תקנת עזרא למה ליה לאשמעינן בהא כל בעלי קריין נמי לא בעו טבילה לדברי תורה הלכך על כרחך דוקא קתני לה: **לא תימא.** במתני' מנרך אלא מהרהר: **עשאן ר' יהודה.** לברכת המזון: **להלכות ד"א.** שמותר לשנותן בעל קרי כדבריו: **מה להלן באימה.** דכתיב וירא העם וינועו וגו' (שמות כ): **מראן אמרו.** כל הטמאים מותרים בתורה אלא הם יכולים להיות באימה וברתת אבל בעל קרי אינו אלא ממון קלות לאם וחזות הדעת: **וגועלי נדות.** אם טבלו לקריין לדברי תורה הטבילה אינה עולה להם לטהרם מטומאת בועל נדה שהיא שבעת ימים אבל לתקנת עזרא עולה להם כדתנן במתניתין (ב) זב ראה קרי ונדה כו' לריכין טבילה: **ברגיליות.** במשניות הסגורות בפיו שהוא מוליאן מפיו במהרה ואין לריך להאריך בהן: **אלא יציע.** בטעמי פירושיהן: **ואינו מציע אם המדרש גרסי'.** מפני שלריך הוא תמיד להזכיר בו את הפסוקים שהוא דורש: **חזרות.** שבמקלות הנדרשים: **לא יכנס למדרש לל עיקר.** לא להציע ולא לשנות אבל לבית המדרש הוא נכנס ושותק: **הלכות דרך ארץ.** כגון דרכן של מ"ח שהיא ברייתא (ג) ופרק בן עזאי הנותן ארבעה דברים אל לבו (ד): **מגמגם וקורא.** בעל קרי היה: נראה בעיני דה"ג **א"ר אלעאי הלכה כו'.** ולא גרסינן מסייע ליה: **משום רבינו.** רב: **כי הכי הלא סבי.** וכולהו לקולא: **אינו עוסק אלא בארץ.** בשמיטת חולין יליף טעמא בפרק הזרוע: **חטה ושעורה וחרצן.** שלשתן במפולת יד דהוו להו כלאי זרעים וכלאי הכרם כראתה: **לעבילותא.** דבעלי קריין: **חד תני.** בבן עזאי לאחים לתלמידים: **משום בטול פריה ורביה.** שהיו נמנעים מתשמיש מפני טורח הטבילה: **שמקילין בה.** במרחצאות או בנתינת תשעה קבין: **שמחמירין בה.** בארבעים סאה: **אל טובלי שחרין.** בעלי קריין הטובלין שחרית: **והא איכו אמר כו'.** לעיל בריש שמעתין (ה): **אפסר בנתיבה.** תשעה קבין ואע"ג דלא תנא לקמן אלא בחולה (ו) סתם תלמידי חכמים חוליס הם כדאמר במסכת נדרים (דף מט:) כמאן מלגינן אקלילי ואמריעי כרבי יוסי. קלילי חולין מריעי רבנן: **גדר גדול גדרו.** במה שהגריכו בארבעים סאה: **שסבע אשפ.** אותה אשה פגויה היתה וחכמים גזרו על היחוד אף על הפגויה (ז): **אפס מזונים.** לנהוג כרבי יהודה בן בתירא: **אפסר במרחצאות.** תמיין: **קאי כוותך.** דבעי טבילה זו במקוה כשאר טבילות: **באגגא דמיא.** גיגית: **תקן חלבא.** ליתן מיס לתלמידיס עליהס שחרית קודס קריאת התורה: **לא שנו.** דסגי בנתינה אלא בחולה שראה קרי לאותנו: **המרגיל.** וממשיך את הקרי עליו שמשמש מטתו: **אפסר חצביה.** אינו צריך לנו דחולה לאותנו לא שביה: בקילעא

משמשת וראתה נדה אינה צריכה טבילה אבל בעל קרי גרידא מחייב לא תימא מברך אלא מהרהר ומי אית ליה לרבי יהודה הרהור והתניא בעל קרי שאין לו מים לטבול קורא קריאת שמע ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה ואוכל פתו ומברך לאחריה ואינו מברך לפניה אבל מהרהר בלבו ואינו מוציא בשפתיו דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר בין כך ובין כך מוציא בשפתיו אמר רב נחמן בר יצחק עשאן ר' יהודה כהלכות דרך ארץ דתניא (ח) והודעתם לבניך ולבני בניך וכתיב בתריה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע אף כאן באימה וביראה וברתת ובזיע מכאן אמרו (ט) הזבים והמצורעים ובאין על נדות מותרים לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים לשנות במשנה וגמרא ובהלכות ובאגדות אבל בעלי קריין אסורים רבי יוסי אומר שונה הוא ברגיליות ובלבד שלא (י) יציע את המשנה רבי יונתן בן יוסף אומר מציע הוא את המשנה ואינו מציע את (כ) הגמרא רבי נתן בן (ל) אבישלום אומר אף מציע את הגמרא ובלבד שלא יאמר אזכרות שבו רבי יוחנן הסנדלר תלמידו של רבי עקיבא משום ר"ע אומר לא יכנס למדרש כל עיקר ואמרי לה לא יכנס לבית המדרש כל עיקר ר' יהודה אומר שונה הוא בהלכות דרך ארץ מעשה ברבי יהודה שראה קרי והיה מהלך על גב הנהר אמרו לו תלמידיו רבינו שנה לנו פרק אחד בהלכות דרך ארץ ירד וטבל ושנה להם אמרו לו לא כך למדתנו רבינו שונה הוא בהלכות דרך ארץ אמר להם אע"פ שמיקל אני על אחרים מחמיר אני על עצמי: תניא ר' יהודה בן בתירא היה אומר (מ) אין דברי תורה מקבלין טומאה מעשה בתלמיד אחד שהיה מגמגם למעלה מרבי יהודה בן בתירא אמר ליה בני פתח פיך ויאירו דבריך שאין דברי תורה מקבלין טומאה שנאמר [2] הלא כה דברי כאש נאם ה' מה אש אינו מקבל טומאה אף דברי תורה אינן מקבלין טומאה אמר מר מציע את המשנה ואינו מציע את הגמרא מסייע ליה לרבי אלעאי דאמר רבי אלעאי אמר ר' אחא בר יעקב משום רבינו הלכה מציע את המשנה ואינו מציע את הגמרא כתנאי מציע את המשנה ואינו מציע את הגמרא דברי רבי מאיר רבי יהודה בן גמליאל אומר משום רבי חנינא בן גמליאל זה וזה אסור ואמרי לה זה וזה מותר מ"ד זה וזה אסור כרבי יוחנן הסנדלר מ"ד זה וזה מותר כרבי יהודה בן בתירא (נ) אמר רב נחמן בר יצחק נהוג עלמא כהני תלת סבי כרבי אלעאי בראשית הגז כרבי יאשיה בכלאים כרבי יהודה בן בתירא בד"ת כרבי אלעאי בראשית הגז דתניא (ס) רבי אלעאי אומר [3] ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ כרבי יאשיה בכלאים כדכתיב [4] (כרמך) לא תזרע [כרמך] כלאים (ע) רבי יאשיה אומר [5] לעולם (פ) אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד כרבי יהודה בן בתירא בדברי תורה דתניא רבי יהודה בן בתירא אומר (צ) אין דברי תורה מקבלין טומאה כי אתא זעירי אמר בטלה לטבילותא ואמרי לה בטלה לנטילותא מאן דאמר בטלה לטבילותא כרבי יהודה בן בתירא מאן דאמר בטלה לנטילותא כי הא (ק) דרב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא: תנו רבנן בעל קרי שנתנו עליו תשעה קבין מים טהור נחום איש גם זו לחשה לרבי עקיבא ורבי עקיבא לחשה לבן עזאי ובן עזאי יצא ושנאה לתלמידיו בשוק פליגי בה תרי אמוראי במערבא רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא חד תני שנאה וחד תני לחשה מאן דתני שנאה משום בטול תורה ומשום בטול פריה ורביה ומאן דתני לחשה (ר) שלא יהו תלמידי חכמים מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים אמר רבי ינאי שמעתי שמקילין בה ושמעתי שמחמירין בה (ש) וכל המחמיר בה על עצמו מאריכין לו ימיו ושנותיו אמר ריב"ל מה טיבן של טובלי שחרין מה טיבן הא איהו דאמר בעל קרי אסור בדברי תורה הכי קאמר מה טיבן בארבעים סאה אפשר בתשעה קבין מה טיבן בטבילה אפשר בנתינה אמר רבי חנינא גדר גדול גדרו בה דתניא מעשה באחד שתבע אשה לדבר עבירה אמרה לו ריקא יש לך ארבעים סאה שאתה טובל בהן מיד פירש אמר להו רב הונא לרבנן רבותי מפני מה אתם מזלזלין בטבילה זו אי משום צינה אפשר במרחצאות אמר ליה רב חסדא (ת) וכי יש טבילה בחמין אמר ליה רב אדא בר אהבה קאי כוותך רבי זירא הוה יתיב באגגא דמיא בי מסותא אמר ליה לשמעיה זיל ואייתי לי תשעה קבין ושדי עלואי אמר ליה רבי חייא בר אבא למה ליה למר כולי האי והא יתיב בגוייהו אמר ליה כארבעים סאה מה (א) ארבעים סאה בטבילה ולא בנתינה אף (ב) תשעה קבין בנתינה ולא בטבילה רב נחמן תקן חצבא בת תשעה קבין כי אתא רב דימי אמר רבי עקיבא ורבי יהודה גלוסטרא אמרו לא שנו אלא לחולה לאונסו אבל לחולה המרגיל ארבעים סאה אמר רב יוסף אתבר חצביה דרב נחמן כי אתא רבין אמר (ג) באושא הוה עובדא בקילעא

עין משפט נר מצוה

מה א מיי' פ"ד מהלכות ק"ש הלכה ח סמג עשין יח טוש"ע או"ח סימן פח:

מו ב מיי' פ"י מהלכות כלכים הלכה ל סמג עשין קמג טוש"ע יו"ד סי' שלג סעיף ל:

מז ג מיי' פ"ח מהלכות מלאכת הלכה יג וטש"ע הל' כן סמג לאוין רפ טוש"ע יו"ד סי' לט סעיף ל:

מח ד מיי' פ"ד מהל' ק"ש הלכה ח ופ"ד מהל' תפלה הל' ד (ה) (וטש"ל מהל' ברכות הל' ט) וס"י מהל' ספר תורה הל' ח סמג עשין יח טוש"ע או"ח סי' פח טוש"ע יו"ד סי' רפב סעיף ט:

מט ה מיי' פ"ה מהלכות דעות הל' ד וטש"ל מהלכות תפלה הלכה ד (וסה"מ מהל' אישות פיא"ה הל' יח) סמג לאוין פח טוש"ע או"ח סי' פח וסי' רמ סעיף ג ופה"ע סימן כה סעיף ב:

נ ו טור או"ח סי' רמח:

נא ז שו"ע יו"ד סימן לא סעיף עה:

ח ומיי' פי"ח מהל' איסו"ב הל' יז טוש"ע יו"ד סי' לא סעי' ל):

נב ט טור או"ח בב"י סי' פח:

רבינו חננאל

רבי יוסי אומר שונה היא ברגיליות. פירוש, דבר שהוא רגיל לשנות בו. **ובלבד שלא יציען.** פירוש, שלא ילמד לאחרים כשהוא בעל קרי. ודבר זה אנו למדין מקל וחומר מסיני אם ללמוד אסור, ללמד לא כל שכן. **ר' יהודה אומר שונה הוא בהלכות דרך ארץ.** פירוש מסכתא קטנה ושמה דרך ארץ ומותר לשנות בה. **תניא ר' יהודה בן בתירה אומר אין דברי תורה מקבלין טומאה.** והאידנא קי"ל כר' יהודה בן בתירה דאמר ליה לההוא תלמיד דהוה מגמגם וקורא מלמעלה מר' יהודה בן בתירא, א"ל פתח פיך ויאירו דבריך שאין דברי תורה מקבלין טומאה, שנאמר הלא כה דברי כאש, מה אש אינו מקבל טומאה אף דברי תורה אינם מקבלים טומאה, וקיי"ל כר' יהודה בן גמליאל דאמר משום ר' חנינא בן גמליאל זה וזה מותר, ומותר להציע המשנה והמדרש. ובתר הני כולהו אמר רב נחמן בר יצחק נהוג עלמא כתלת סבי, כר"י בן בתירא שאין דברי תורה מקבלין טומאה. והא דזעירא דבטלוה לטבילותא מסייע ליה לרב נחמן בר יצחק דאמר נהוג עלמא בדברי תורה כר"י בן בתירא, וה"מ בדברי תורה אבל בתפלה עד שירחץ. **לא שנו אלא חולה לאנסו.** פי' שראה קרי באונס שלא בתשמיש, אבל חולה המרגיל שראה קרי מחמת תשמישו, אינו נטהר אלא במ' סאה של מקוה.